

Szentmártoni Szabó Géza

Balassi János boroszlói (wrocławai) síremléke

A Gyarmati Balassi családnak Balassi Jánostól (1518–1577) származó ágazata Balassi Bálintnak (1554–1594) Ruzskai Dobó Kristinától (†1590) született fiában, Jánoskában szakadt meg (1585–1601). Az 1594-es jezsuita évkönyv írója szerint, a költő esztergomi halálos ágyán levelet írt Mátyás főhercegnek, arra kérve őt, hogy gondoskodjék nyolc és fél esztendő fiacskája neveltetéséről, akit a Jézus Társasága iskolájába szánt. Levelét gyóntatójára, a jezsuita Dobokay Sándorra (1567–1613) bízta.¹ Balassi akarata azonban nem teljesült, hiszen húgai és református unokaöccse, Bocskai István, az árván maradt fiút a sziléziai Boroszlóba küldték, protestáns iskolába. Dobó Kristina bátyja, a nagy hatalmú és gazdag Dobó Ferenc (†1602), saját örököse nem lévén, 1601-es végrendeletében egész vagyonát Balassi Jánoskára hagyta, ám a fiúcska időközben váratlanul meghalt.² Budai Ferenc

(1760–1802), hajdúszováti református lelkész, 1804-ben kiadott *Polgári lexikon*ának Balassi Bálintról szóló részében ez olvasható minderről:

„[Balassi Bálint] született nyelvén kívül deákul, olaszul és lengyelül beszélt. Felesége a híres Dobó István leánya, Kristina volt, kitől János nevű fia maradt; de aki Boroszlóba menvén tanulás kedvéért, ugyanott, tizenhat esztendő korában megholt 1601. eszt. 18. Dec. és a Szent Magdolna templomában temetődött 1602. eszt. 14. Mart. a nagy oltár napkeleti oldala felől, ahol hihető, még ma is megvan az ő márvány koporsóköve, a rajta lévő felülírással, melyet oda Dobó Ferenc tétetett; legalább ép volt az ezelőtt még hatvan esztendővel.”³

Budai Ferenc Bod Pétertől (1712–1769) vette adatait, aki 1743-ban, Boroszlóban járván az epitáfiumot lemásolta, majd *Hungarus Tymbaules* című

¹ *Monumenta Historica Societatis Iesu a patribus eiusdem societatis edita*, volumen 131. *Monumenta Antiquae Hungariae IV*. Edidit Ladislaus Lukács S. I. (1593–1600) Romae, 1987, 114. (A jezsuita *Litterae annuae provinciae Austriae* 1594. évi feljegyzése Balassi Bálint utolsó szavairól és haláláról.)

² Radvánszky Béla: *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században*. III. Bp., 1879, 192–216. (Dobó Ferenc végrendelete.)

³ Budai Ferenc: *Magyarország polgári történetjére való lexikon a XVI. század végéig*. I. darab. Kiad. Budai Ézsaiás. Nagyvárad, 1804, 130.

könyvében, 1764-ben közzétette.⁴ Bod Pétert megelőzően, a Liptó vármegyéből származó Johann Sinapius (1657–1725), a sziléziai Lignitz (Legnica) gimnáziumának rektora, *Schlesischer Curiositäten* című könyvében, már 1720-ban közölte a síremlék feliratát.⁵ Erre a magyar vonatkozású adatra akkoriban csak Bél Mátyás (1684–1749) figyelt fel, s 1742-es *Notitiájában*, az egyik lábjegyzetben így utalt rá: „Extat hodieque, Iohannis huius Epitaphium, Wratislawiae, in aede Magdalenea, prope ad baptisterium. Vide Iohannis Sinapii *Curiositatum Silesiacarum*, Partem I. p. 220. seq.”⁶

Sinapius utalt helyén pedig ez olvasható: „Freiherr von Balassa. Die Freiherren von Balassa sind Ungarischer Extraction, von deren Stamm und Meriten folgendes Grabmal, so in der Kirche zu S. Mariae Magdal. in Breßlau, an der Wand nahe beim Taufesteine besindlich, ein mehrers vorstellt.” A Bél-féle *Notitiában* lévő, *Tabula genealogica comitum Balassa* című Balassi-családfán, Sinapius alapján, ez olvasható: „Johannes VII. moritur Vratislaviae, studiorum causa illic moratus, anno 1601. d. 16. Decemb.”

Az epitáfium szövegét 1840-ben, a Tudományos Gyűjteményben, a tudós Gyurikovits György (1780–1848) újra kiadta.⁷ A kőtábla helyét ő is pontosan jelölte meg: „[Balassi János] tetemei a Szent Magdolna templomában nyúgosznak, ahol a nagy oltár napkeleti oldala felől, a keresztlő edényhez közel lévő kőfalon még ma is megvan az ő fényes márvány koporsóköve.”

Arról egyik régi feljegyzés sem tett említést, hogy Balassi Jánoska síremlékének művészi megformálása milyen volt. Ennek külsejét német művészettörténészek írták le, még a XIX. század végén, majd közvetlenül a II. világháború előtti években.⁸ A Mária Magdolna-templom 1945-ben, a város ostromát követő időben kiégett, belseje az 1960-as évekig romokban hevert. Balassi Jánoska síremléke azonban szerencsésen megmaradt, és ma is eredeti helyén van, a déli templomhajó végénél lévő két oldalkápolna közötti falrészen, a keresztlő medence közelében. Az epitáfium azonban nem maradt teljesen ép, szövege sok helyütt olvashatatlan a ráakódott korom miatt. Szilézia a II. világháború után Lengyelországhoz került, Boroszlóból pedig, Wrocław néven, lengyel város

⁴ Bod Péter: *Hungarus Tymbaules*. Nagyenyed, 1764, 71–73. (XXV. Joannis Balassa) – Bod Péter: *Historia Hungarorum Ecclesiastica*. Ed. L. W. E. Rauwenhoff, adjuvante Car. Szalay. Tomus I. Lib. I et II. Lugduni-Batavorum [=Leiden], 1888, 213–214. (A *Hungarus Tymbaules*ben közölttől némileg eltérő szöveg.)

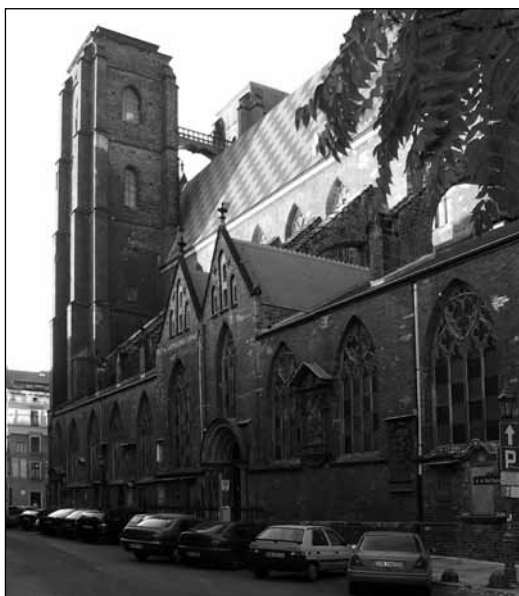
⁵ Sinapius, Johannes: *Schlesischer Curiositäten. Erste Vorstellung, Darinnen die ausehnlichen Geschlechter der Schlesischen Adels*. Leipzig, 1720, 220–221.

⁶ Bél Mátyás: *Notitia Hungariae novae historico-geographica divisa in partes quattuor*. Pars prima. Tomus Quartus. Viennae Austriae, 1742, 43. (d. lábjegyzet)

⁷ Gyurikovits György: *Báró Balassa Jánosnak, Bálint fiának Boroszlói sir emléke s felyülírása 1602. esztendőben*. = Tudományos Gyűjtemény, 1840, V, 125–128.

⁸ Lutsch, Hans: *Die Kunstdenkmäler der Stadt Breslau*. Breßlau, 1886, 191, 196. – Burgmeister, L.– Grundmann, G.: *Die Kunstdenkmäler der Stadt Breslau*. Teil II. Breslau, 1933, 40. (A síremlék hibás leírása.) – *Quellen zur schlesischen Kunstgeschichte*. Heft 2. A. *Die Steinmetzen der Breslauer Zunft 1475-1870*. B. *Zur Kunstgeschichte der Breslauer Magdalenen- und Elisabethkirche*. Bearb. und herausg. von Kurt Bimler. Breslau, 1937, 57. – Bunzel, Ulrich: *Haupt- und Pfarrkirche St. Maria Magdalena zu Breslau*. Ulm/Donau, 1960. (A templom alaprajzával.)

lett. A Mária Magdolna-templomban lévő, restaurálásra szoruló műalkotást a lengyelek először 1962-ben regisztrálták, majd 1991 szeptemberében újra foglalkoztak vele, ám magyar vonatkozásáról nem volt tudomásuk.⁹ A templom, amely jelenleg a Vatikántól független lengyelkatolikus, vagy más néven ókatolikus egyházé (Kościół św. Marii Magdaleny. Katedra kościoła polskokatolickiego. ul. Szewska 9.), csak a legutóbbi időkben vált látogathatóvá. Balassi Jánoska síremléke tehát a felfedezésre váró külföldi magyar műemlékek közé tartozik. Az idei *Kulturális örökség napjainak* (szeptember 20–21.) ajánlófüzetébe, a program keretében látogatható külföldi helyszínek közé, sikerült beiktatni ezt a látnivalót is!

A MÁRIA MAGDALÉNA-TEMLOM EGY RÉGI FESTMÉNYEN ÉS MA

A német és lengyel leírások alapján, és mai állapotában is látható, hogy a síremlék valódi késő reneszánsz (vagy manierista) mestermű. Mérete 3,25x1,90 méter, anyaga márvány. A 34 soros feliratú, nagyméretű táblát kétoldalt egy-egy szárnyas angyalalak fogja közre. A tábla kerete fölött, kör alakú mezőben helyezték el egykor a Balassi-család címerét (bölényfej, félhold és csillag), amely sajnos megsérült 1945-ben. Alul a táblát tartó konzolok közt, fekvő ovális keretben, a feliratnak a temetésre vonatkozó mondata olvasható.

Az epitáfium valószínű szövegét, a restaurálás előtt, csak Sinapius, Bod Péter és Gyurikovics leírásának egybevetésével lehet megállapítani. Mindhárman

⁹ Wiesława Staniszevska lengyel művészettörténész gépiratos műemlékleírását Dukkon Ágnes juttatta el hozzám, aki 1994 júliusában Wrocławban járván, kérésemre, felkereste a templomot. Utóbb Galavics Géza közölte velem, hogy ő már korábban hozzájutott a síremlék Grzegorz Grajewski által 1991-ben készített fotójához. A síremlékről fényképeket készített Kakasy Judit és Beck Ivánné 2008 májusában.

apróbb hibákat ejthettek a másolás közben. Ilyen hiba észlelhető a Balassi Ferenc felderítő portyájára utaló „in conflictu speculari” kifejezésben, ahol náluk a speculari szó helyett ezek a változatok állnak: „Speciali – Spean – Strigon.”

A sírfelirat érdekessége az, hogy idegen földön lévén, a Balassi-család történetét is röviden elmondja. Meglepő, hogy Balassi Bálintról kevesebb szó esik benne, mint öccséről, Ferencről, illetve a tábla állíttatójáról, Dobó Ferencről. A rekonstruált latin szöveg a rövidítések feloldásával a következő:

IN MEMORIAM PERENNEM OBITUS

Generosi ac magnifici **Joannis Balassa** liberi baronis **de Gyarmat**, patre **Valentino**, avo **Joanne** quondam **Balassa**, olim supremo comitatus comite et capitaneo Veteris Zoliensis ac consiliario Sacrae Caesareae et Regiae Majestatis, matre illustrissima et magnifica olim domina **Christina Dobo**, filia illustrissimi ac spectabilis magnificique quondam domini **Stephani Dobo de Ruzka**, alias vajvodae Regni Transylvaniae, et comitis Sicularum ac comitatus Bars: nec non amissae jam pridem arcis Agriensis, tunc memorabili obsidione Turcica invicti conservatoris, et supremi capitanei. Ejusdemque Sacrae Caesareae et Regiae Majestatis consiliarii, nati. Cujus antiquissima prosapia paterna Hungarica de gente anno a Christo nato 1229 potissimum heroica virtute militari ad fastigium baronatus evecta, successiveque per omnem posteritatem regio ducatus, vajvodatus, comitum, aliorumque officiorum, et honorum dignitatibus Regni Hungariae florentis paterno et materno sanguine, magnifice semper et in hunc usque diem crescente, aucta, et dilatata est. Id ipsum multis quoque privilegiis, privatis annalibusque sive historiis Regni Hungariae et divorum regum testimoniis testantibus, patreque eiusdem **Valentino** in arcis Strigoniensis oppugnatione, fraterque ipsius germano **Francisco**, alias arcis Tokay militum praesidiariorum Ungaricorum et certi exercitus campestris, dictae Sacri Romani Imperii Regiaeque Majestatis capitaneo in conflictu speculari cum potentissimo Tartarorum chamo commisso eodem anno 1594, sub praecedentibus regni bellorum anfractibus, et praeliis pro gloria Dei, aris et focus patriae, dulcique posteritate, atque tota ipsa christianitate fortiter dimicantibus: Ipsisque solo praefato **Joanne** herede post sese virtutis paternae et avitae sectatore relicto. Et eodem ipsoque **Joanne** aetatis suae anno XVI. effluxo, studiorum et linguarum perdiscendarum causa in hanc urbem translato XVIII. Decembris anni MDCI. fatis cedente, ad patres transmigrantibus. Illustrissimus, spectabilis ac magnificus dominus **Franciscus Dobo de Ruzka** liber baro civitatis muratae et arcium Sarospatak, Leva, Zerednie, Lednicze &c. comes comitatus Bars praedicti, et aliasque generalis capitaneus, partium Regni Hungariae inferiorum cis Danubianarum ac consiliarius Sacrae Caesareae et Regiae Majestatis; filius praefati quondam domini **Stephani Dobo**, olim vajvodae Transylvaniae filius, etcet. Defuncto **Joanni Balassa** nepoti suo ex dicta sorore charissimo, moestus propriis expensis amoris ergo hoc monumentum fieri et poni curavit I. Septembris anno 1602.

Sepultus XIV. Martii, anno MDCII. sub vicino lapide. No. I.